

Kloosterkerk – 25 juni 2023
'Ich ruf zu dir' (BWV 177) – '... and meet Thee in the Silence'
Lukas 6, 36-42
ds. Rienk Lanooy

Gebed om ontferming

Hoe verschillend
staan wij
in het leven
de een zegt blij:
ha, de zomer
is begonnen
de ander sombert:
ach, de dagen worden
al weer korter –
geen mens is hetzelfde
maar hier
vinden we iets
wat ons verbindt
en wat onzegbaar
boven ons uitgaat
het is de stille kracht
van uw aanwezigheid
die wij soms zoeken
en die ons altijd
wil vinden
voorbij onze verschillen
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Al die verschillen
tussen mensen
brengen leven
in de brouwerij
maar soms
scheppen zij ook
vervreemding
we weten immers
hoe moeilijk het al is
om ons zelf te verstaan
laat staan de ander
en zo konden er
– ook de voorbije week -
dingen scheeflopen
we voelden ons
tekort gedaan
het oordeel lag ons
voor in de mond
en vergeving
was niet
waar we aan dachten
daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Wat houdt ons
in deze wereld van uitersten
bij elkaar?
De cirkel van het geweld
lijkt vicieus
de vluchteling
is meer probleem dan mens
de ego's van strijdende mannen
nemen ongekende en
verwoestende proporties aan
en wat werkelijk
van waarde is
verwordt zo vaak
tot een simpele rekensom
van wat het kost en opbrengt.
Maar hier
zingen wij u de lofzang toe
en hopen u
in de stilte van de muziek
en in de muziek van de stilte
te ontmoeten
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezing

Vandaag sluiten we het jubileumjaar 'zestig jaar diensten met cantate' af met oude muziek en nieuwe muziek. Cantate *Ich ruf zu dir* werd in 1732 geschreven met als uitgangspunt het gelijknamige lied, dat als een rode draad door deze dienst trekt. Het klonk al aan het begin van de dienst, we zingen het zo na de evangelielezing in de vertaling van Schulte Nordholt, het bepaalt de cantate en er wordt naar verwezen in de nieuwe compositie '... and meet Thee in the silence' op teksten van Dag Hammarskjöld die Geerten van de Wetering schreef t.g.v. dit jubileum . Dat werk klinkt zo als onderdeel en ook als uitgangspunt van de preek, maar nu eerst de lezing van de zondag van de cantate, Lukas 6,36-42, een gedeelte uit de Veldrede, de pendant van de Bergrede bij Lukas, waarin Jezus de kernbeginselen van het Koninkrijk Gods uiteenzet.

Preek

De stilte zingt u toe. Dat waren de eerste woorden van de psalm die we zongen aan het begin van deze dienst. Het is een fascinerende zin. Dat er muziek is in de stilte, dat er een stilte is vol klanken. André Chouraqui vertaalt de openingszin van die psalm met: 'Pour toi, le silence est louange' – Voor u is de stilte lofprijzing!

Wat voor stilte is dat? De ene stilte is immers de andere niet.

We kennen de stilte van de dood. Het is de stilte van de afwezigheid, de leegte, het niet-zijn. Doodstil heet dat. In letterlijke zin betekent het de afwezigheid van ieder levensgeluid, maar er is ook de doodstilte zoals Blaise Pascal die beschrijft: 'De eeuwige stilte van deze oneindige ruimten doet mij beven'. Een heelal zonder zin, eindeloze leegte, het ontbreken van tijd en richting, de tastbare afwezigheid van god, stilte die zwijgend verhaalt van het niets. *Horror vacui*.

Hoe houd je het in deze stilte uit, hoe vindt je verlossing? Dag Hammarskjöld schreef erover in zijn dagboek. Als Secretaris-generaal van de VN was hij enorm begaan met de wereldvrede in zijn dagen. We spreken eind vijftiger, begin zestiger jaren van de vorige eeuw. Hammarskjöld was privé een vrij teruggetrokken persoon, charmant en verlegen, niet gemakkelijk benaderbaar. Zijn kracht zat in zijn diplomatieke gaven, maar nog meer in zijn mystieke aard. Eenzaamheid speelt een belangrijke rol in zijn aantekeningen. Hammarskjöld was vertrouwd met de stilte van de verlatenheid, de angst voor de leegte. Het is de leegte en de stilte die je het liefste ontvlucht door ze te vullen met de kakofonie van dit bestaan, met het lawaai van alles wat er, vooral schijnbaar, toe doet. Misschien is er hier ook wel iemand die die stilte te lijf gaat door altijd maar bezig te zijn met z'n werk, z'n mening, het altijd maar 'aan staan', die rusteloze zoektocht naar kennis, permanente presentie, altijd maar mensen, dingen, spullen, geroezemoes om je heen. Bezig met alles wat je niet bij de kern brengt, zoals Jezus dat in zijn veldrede bij Lukas te berde brengt: oordelen, veroordelen, niet vergeven, niet geven, niet barmhartig zijn, bezig zijn met de splinter in het oog van de ander...

Hammarskjöld schrijft:

*dat je werk een vlucht voor de angst geworden is
en een ontwijking van verantwoording,
[je altruïsme een gebrekkig gemaskeerd masochisme ...]
– verdoof je dan niet
door weer de jachtigheid op te zoeken.*

Dit is niet de stilte die God de lof toezingt, maar de stilte die leeg is en die we altijd weer, bang als we er voor zijn, willen ontlopen.

Hammarskjöld vond ook een andere stilte. Of misschien moet je zeggen: die stilte vond hem. Hij moest er wel voor op weg. We horen ervan in de compositie van Geerten van de Wetering. Het onrustige, levendige middendeel vertolkt de onrust. Kom je daar ooit, daar waar het leven wegklinkt:

*Aldoor vragend:
zal ik aankomen?
daar waar het leven wegklinkt –
een klare zuivere toon
in de stilte.
Dit is je pad
De weg koos jou –
en je moet dankbaar zijn.*

Kom je daar ooit, in dat onbekende land? Ik kan het u niet zeggen, maar ergens, ineens, ooit kan er als je op weg durft te gaan een stilte ontstaan die niet meer bang maakt, maar waarin ruimte is, waarin je iets van de Eeuwige ervaart, ook al wil/kun je het misschien geeneens zo aanduiden. Er zijn mensen voor wie dat een heel specifieke, eenmalige ervaring is die diepgaand en beslissend is geweest en waarover ze misschien bijna niet spreken omdat het zo kostbaar en zo kwetsbaar is. Voor anderen is het juist het gewone alledaagse waarin die stilte zich soms zomaar openbaart: een geluuksmoment op de fiets, een openbloeiende roos, de einder aan het strand, de eenvoud van het moment, de innige kus, de lichtval op de witte muur, de stilte na de laatste noot.

Het is deze stilte die gaandeweg een ruimte kan worden waarin de Eeuwige zich kan aandienen en waarin je, ontdaan van angst, vrij kan ademen. Dan ervaar je wat Willem Barnard aldus verwoordt: 'Maar stilte, dat is een tweestemmig lied waarin God en de mens elkaar raken'. Dat is de mystieke stilte waarin God en mens, in elkaar verloren zijn. Elkaar ontmoeten: '... and meet Thee in the Silence', noemt Hammarskjöld dat. Het is gevulde stilte die geeft en vraagt.

*U mogen volgen,
in zelfucht en trouw en moed,
en U ontmoeten
in stilte.*

Misschien ervaren we er iets van in de stilte van de muziek die we nu gaan horen...

Geerten van de Wetering, '... and meet Thee in the silence' (2023)

En valt er nu nog iets te zeggen? Over de cantate die Bach schreef bij het lied *Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ*? Ze gaat niet over de stilte. Maar je zou kunnen zeggen: ze ontstaat er wel uit, zoals alle muziek leeft bij de gratie van de stilte. In de snelle nootjes van de strijkers horen we in het eerste deel iets van onrust. Je zou er de angst van de gekwelde gelovige in kunnen horen of, anders gezegd: die existentiële angst voor de gapende leegte en stilte. Van daaruit, vanuit die stilte, klinkt een roep: een klinkende kwint: *Ich ruf...* Het is het begin van een reis door een onbekend land. En hoor dan eens hoe Bach die reis opbouwt vanuit de stilte. Het tweede deel is een duet, met maar twee stemmen, het derde een trio, met een stem erbij, die van de hobo. En het vierde deel is een kwartet met viool en fagot. Steeds dichterbij, steeds geulder wordt de muziek. En zo wordt het een schitterende reis van stille onzekerheid en twijfel, naar warmte een aanvaarding en tenslotte naar vreugde en grote blijdschap. Het is geen stilte vol klanken, eerder andersom: het zijn klanken vol stilte, waarin ruimte is voor de ontmoeting tussen het eeuwige en het aardse, tussen de Eeuwige en de mens.

Wie van die stilte geproefd heeft, kan niet anders dan leven van geloof, hoop en liefde en doen wat het Evangelie vraagt: wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is, oordeel niet en veroordeel niet, geef en vergeef. Die kan niet anders dan 'Mein'm Nächsten nützlich zu sein', zoals het koor aanstonds zingt. Die kan niet anders dan 'met mensen mens te zijn', zoals we zelf zongen. Moge dat zo zijn.

bronnen:

- Dag Hammarskjöld, *Merkstenen*, Brugge/Utrecht: Desclée De Brouwer 1966
- www.jsbachcantatas.com/
- Citaat van Barnard komt uit www.abdijvanegmond.nl/wp-content/uploads/stilte-tweestemming-lied.pdf

Gebeden, stil gebed en onze vader

Wij danken u,
trouwe God,
voor de stilte
van dit moment
nu de muziek
nog na-ijlt
in de gewelven
van dit huis
nu de woorden
nog resoneren
in ons hart
nu de stilte zelf
naar ruimte zoekt
om er te zijn
in dat overvolle
en toch soms zo lege bestaan
dat we leiden.
Wij bidden dat
we er door groeien als mens:
barmhartiger worden
minder oordelen
geven en vergeven.

Wij bidden
voor deze rumoerige wereld
waarin omhooggevallen
mannen
hun territorium beschouwen
als speelveld
voor dodelijke oorlog
voor deze woelige wereld
waarin ongelijkheid
mensen doet vluchten
en omkomen
voor deze roerige wereld
waarin we elkaar
zo vaak niet weten te vinden
omdat
we liever gehoord worden
dan horen
we liever hoogmoedig
dan grootmoedig zijn
we liever iemand
het zwijgen opleggen
dan zelf stil zijn.

Wees met ons
wees met deze
kerkgemeenschap
en allen die er komen
de blijde en verdrietige mensen
de zieken en herstellenden
en we noemen met name...
wees met deze stad
met al haar uitersten:
schoonheid
en bruuske wandaden
wees er
en schenk ons
de kracht van de stilte
om te zien waar het op aankomt
om U te ontmoeten
als de richting in ons bestaan.

Hoor ons
als in die stilte
wij in onszelf zeggen
wat ons bezighoudt...

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!